

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 94(47+57) – 054/62 «15/20»

О. Є. Ходченко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ТРИВАЛИЙ ШЛЯХ ГУТЕРІТСЬКОЇ КОМУНИ (ВІД УТВОРЕННЯ ДО СЬОГОДЕННЯ)

Розглянуто історичний шлях гутерітських братів від XVI до XXI ст., основи їх світосприйняття та процес приживаності до північноамериканського суспільства.

Ключові слова: гутеріти, комуна, колонія, сільське господарство, Перша світова війна, США, Канада.

Рассмотрен исторический путь гуттеритов с XVI до XXI в., основы их мировосприятия и процесс приживаемости к североамериканскому обществу.

Ключевые слова: гуттериты, коммуна, колония, сельское хозяйство, Первая мировая война, США, Канада.

The migration route of Hutterites brothers since the XVI-th till XXI-th century, foundation of their worldview and getting accustomed to the North America society are examined.

Key words: Hutterites, commune, colony, agriculture, the First World War, USA, Canada.

Історія гутерітів, які мешкали на сучасних теренах України була частково досліджена М. В. Васильською [3; 4; 5] і О. В. Безносогою [1], однак міграційний шлях від зародження церкви до їх улаштування на Американському континенті не став окремим доробком. Аналіз іноземної літератури і джерел дозволив простежити тернистий шлях цієї групи і зрозуміти особливості їх світосприйняття крізь призму історичних подій.

Поява анабаптизму, що брав за основу релігійну рівність і передбачав добровільне і усвідомлене залучення до церкви було альтернативою догматам католицької віри у XVI ст. Цей рух швидко поширювався серед населення Європи і підштовхнув до виникнення раннепротестантських церков. Однією з таких течій стали майбутні гутерітські брати, перші осередки яких виникли на території Тіролю, Південної Німеччини, Швейцарії і Моравії [14, с. 13]. Вони не були єдиними у своїх поглядах і тому постійно виникали міжусобні розбіжності та конфлікти. У 30-х рр. XVI ст. одним з найвпливовіших лідерів протестантів став Якоб Гутер. І хоча у ролі лідера він був близько двох років (1533–1535)*, його ідеї значно поширилися. Проповіді про смиренність і покірність, відмову від насильства властиві ранньому християнству, про любов до ближнього, особисту безсмертність, і рівність залучали послідовників. Їх спосіб життя в комунальних поселеннях був скопійований з біблійного життя Ісуса Христа та його оточення: «Усі, хто вірив, були разом і мали усе спільне; і продавали маєтки і кожну власність, і поділяли

*У 1536 р. Якоб Гутер був ув'язнений та спалений [12].

усім, дивлячись на потреби кожного» [2, с. 466]. «У безлічі тих, хто повірив було єдине серце та єдина душа; і ніхто нічого... не називав своїм, бо все в них було спільним» [2, с. 467].

У Моравії в другій половині XVI ст. гутеріти знайшли притулок від релігійних переслідувань [12] і створили релігійну громаду, де могли вільно висловлюватися, писати і навіть друкувати свої твори, у тому числі про прийняття хрещення у свідомому віці. Період правління Максиміліана II (1564–1578) у Моравії гутеріти вважають «золотим». У цей час остаточно сформувалися головні положення їх віровчення (християнська рівність, хрещення у дорослому віці, відокремленість церкви від державної влади, відмова від військової та державної служби, співжиття зі спільним майном). На той час їх освіта була однією з провідних в Європі [13]. Місіонерська діяльність дозволила поширити ідеї по всій Південній Моравії й Словачії. Кількість прихильників на кінець XVI ст. становила близько 20 – 30 тис. людей [12].

Вторгнення до Моравії на початку XVII ст. турецької армії призвело до досить швидкої зміни політики і гострого конфлікту між владою й спільнотою гутерітів. Після подій тридцятирічної війни (1618–1648), років грабунків, мародерства, і переселень (у 1621 р. брати мігрували у Трансільванію, а потім у Валахію), релігійних гонінь у 1770 р. частина гутерітів опинилася в Російській імперії. На Десні граф П. А. Рум'янцев виокремив для них територію, де брати створили колонію Вишеньки [5] (рис. 1).

Рис. 1. Гутеріти в Російській імперії

Колонія традиційно мала систему господарювання зі спільним майном, самодостатнє виробництво і жорсткі правила суспільного життя. У 1802 р. колонія була переведена на царські землі Радичева. Суворий комунальний устрій з часом призвів до внутрішнього розколу. У 1818 р. виокремилась група під керівництвом Якова Вальтера, прибічники якої вимагали відмовитися від принципу спільності майна і господарства. Не знайшовши порозуміння, частина братів переселилися до Молочанської округи, де мешкали меноніти. Там в 1844 р. була заснована колонія Гутерталь, мешканці якої сприйняли головні адміністративно-побутові принципи менонітів [7], хоча в релігійному і культурному відношенні вони залишалися відокремленими. У 1850 р. серед колоністів Гутертала виокремилась група, яка вимагала повернутися до комунального устрою. Вони подали прохання до органів управління з метою створення окремого братства [6]. У 1857 р. було засновано братський двір Хуттердорф із 33 родин. Згодом, сукупність занепокоєнь і турбот, пов'язаних з цивільною реформою 1871 р., в результаті якої гутеріти були позбавлені статусу іноземних поселенців [8, с. 813–819], поступова русифікація і плани уряду ввести з 1 січня 1874 р. загальний військовий обов'язок, спонукало братів разом з менонітами до пошуків нової батьківщини. Після завершення поїздки делегатів до Америки, де вони ознайомилися з кліматом і внутрішніми умовами життя на Середньому Заході, вже у червні 1874 р. близько ста гутерітів перетнуло океан під керівництвом Дарія Уолтера і Міхаеля Вальднера. Спочатку вони оселилися в Небрасці, а згодом перебралися до Дакоти*, де за 25 тис. доларів придбали ділянку у 2 500 акрів уздовж Міссурі і заснували колонію Бон Хом (Bon Homme Bruderhof) під керівництвом Міхаеля Вальднера [16].

Навесні 1875 р. інша група мігрувала до Америки. На Вольф-Крік (Дакота) західніше Фрімену була заснована друга колонія (Wolf Creek Bruderhof) – 5 400 акрів.

У 1877 р. третя група гутерітів під керівництвом Якова і Девіда Віпф залишила Росію і у липні прибула до Південної Дакоти. Частина з них приєдналася до мешканців колоній Бон Хом і Вольф-Крік, інші заснували третю колонію Ельм Спринг (5 440 акрів) неподалік від Хачинсон Каунт. Усі колонії планувались як комунальні і були орієнтовані на натуральне господарство. Кожен мешканець поселень спеціалізувався або у сільськогосподарському, або в інших потрібних спільноті напрямках (гончарному, ковальському, швейному тощо). Таким чином колонії досягали бажаної мети – економічної незалежності та небажаних ідеологічних впливів ззовні. Перші декілька років були важкими, але колективізм і взаємодопомога дозволили доволі швидко адаптуватися до природного середовища. Кожною колонією керував обраний громадою духовний лідер, що мав і виконавчу владу. Йому допомагала обрана рада, до якої входили управляючий колонією, управляючий фермою і два або три диякона. Завдяки злагодженому керівництву в 1880-х рр. гутеріти відновили систему освіти, побудували вітряні млини. Поступово та поволі налагодилися відносини з сусідами. Перепис 1880 р. зафіксував на території штату Дакота 321 гутеріта, що мешкали у комунах [23, с. 65]. Треба відзначити, що майже половина гутерітів, що перебралися з Росії в 1870-х рр., стали індивідуальними власниками землі та в подальшому організували незалежні колонії. Тихе помірковане життя продовжувалося до 1898 р., коли спільнота гутерітів була стурбована початком війни між Сполученими Штатами та Іспанією. Брати доволі гостро сприйняли ці події, деякі перебралися до Канади у Манітобу. Але після закінчення війни в 1905 р. відчувши потребу об'єднання з побратимами повернулися до США.

Упродовж наступних дванадцяти років гутеріти жили спокійно, розумно господарюючи у своїх комунах. Кожна колонія окрім вирощування зернових і ін-

*Однією з причин переїзду стала епідемія дизентерії, що забрала 35 життів [23, с. 63].

ших культур мала велику кількість овець, череду великої рогатої худоби та свиней, продовжували діяти власні кузні, вироблялися власні меблі, одяга, взуття, більша частина сільськогосподарського інвентарю, токарські, оправні та інші необхідні роботи. Колонії були самодостатніми та некомерційними. Був лише один виняток – п'ять млинів, якими володіли гутеріти слугували не тільки для власних потреб, але й обслуговували навколишні райони [23, с. 64].

Таке спокійне злагожене та збалансоване життя змінилося у 1917 р. Те, чого так побоювалися гутеріти, відбулося зі вступом Сполучених Штатів у Першу світову війну. Уже в травні 1917 р. президентом США було підписано закон про призов до армії усіх віком від 21 до 31 року. І хоча В. Вільсон заявив, що визначить категорії людей, які відносяться до невійськовозобов'язаних, але доки ці категорії не були визначені всі молоді люди мали реєструватися, починаючи з 5 червня 1917 р. Це було зафіксовано в останньому пункті «Акту військового обов'язку» [17]. Зареєстрованих гутерітів разом з іншими було спрямовано до таборів для проходження навчань, де вони, за запевненнями уряду, мали право не виконувати ті службові положення, що вступають у протиріччя релігійним переконанням [15]. Призовники мали деякі можливості у виборі роботи по обслуговуванню господарства таборів. Проте з самого початку офіцери дали зрозуміти, що вони мають справи не з релігійними пільговиками, а з призваними до армії. Від них вимагалось беззастережне виконання дисципліни і службових обов'язків [22, с. 59].

Окрім того, статут вимагав обстригти волосся й бороди, що ображало релігійні почуття гутерітів і викликало обурення. Гутеріти, для яких релігійні переконання були головними, відмовлялися брати участь в будь-яких діях з військової підготовки. Це призводило до покарання. Їх «вчили» дисципліні, застосовуючи побиття і заковуючи в кайдани [21]. Непокірних відправляли у воєнні тюрми Алькатрас і Лівенворт, де Джон і Майкл Хофер померли від катувань. Тільки у червні 1818 р. воєнний міністр Д. Бейкер дозволив альтернативну службу для так званих «пацифістів» в якості сільськогосподарських робітників.

Непереливки було і тим, кого не призвали. Небажання надавати гроші на потреби війни, а також німецька мова спілкування спричинили конфлікт спільноти гутерітів із суспільством. Більшість населення вважали їх непатріотичними боягузами або прибічниками Кайзера. Такі думки посилювали газетні публікації, які не спростовувала, а іноді і заохочувала влада. Були випадки провокацій [23, с. 65]. У широкому суспільстві панувала думка, що гутерітські колонії дуже заможні, та повинні поділитися на потреби війни – жертвувати у фонд Червоного хреста та купувати Військові облигації. Опір означеним вимогам призвів до грабунків і судових переслідувань [23, с. 66].

За таких умов гутеріти почали мігрувати до Канади, де законодавство і громадськість ставилися до побратимів-менонітів (також німецькомовних пацифістів) значно толерантніше, ніж у Сполучених Штатах. Однак приплив нових побратимів миру під час воєнних дій викликав хвилю протестів в суспільстві Канади і, насамперед, з боку асоціації ветеранів війни. У газетах і петиціях до уряду вони висловлювали обурення та вимагали заборонити міграцію [10; 24]. У результаті уряд Канади 1 травня 1919 р. вимушений був заборонити переселення в країну гутерітів [9]. Цей декрет стосувався також менонітів і духоборів. Однак до прийняття заборони більше тисячі гутерітів перебралися до Канади [11, с. 385] де започаткували шість колоній в провінції Манітоба, та дев'ять в Альберті [19].

Після закінчення війни обурення в суспільстві поступово зменшилося, проте гутеріти почувалися в Канаді не зовсім комфортно досить довго і через деякий час частина з них повернулася до Сполучених Штатів. У 1922 р. заборона на імміграцію в Канаду була скасована [25]. У подальшому громади гутерітів час від часу мігрували до Домініону [21] створюючи нові колонії.

Під час Другої світової війни гутеріти знову рішуче відмовилися брати будь-яку участь у діях, пов'язаних з військовою службою. Натомість вони не відмовлялися від альтернативної – виконували громадські роботи, висаджували дерева, працювали на елеваторах, лікарнях, паперових фабриках тощо [21].

У 1940-х – 1950-х рр. кількість колоній гутерітів швидко зростала. У Канаді в провінції Альберта місцеві фермери на початку 1940-х рр. були стурбовані скопуванням гутерітами земельних ділянок. Поступово знову виникла ворожнеча. У результаті, в 1942 р. був прийнятий дискримінаційний закон, який забороняв продаж землі саме гутерітам. Він діяв до 1947 р. Новий закон, прийнятий замість попереднього, обмежував розмір їх колоній до 6 400 акрів [20]. У Манітобі подібних законодавчих актів прийнято не було, але з 1957 р. існувала негласна угода, згідно якої в кожному муніципалітеті гутеріти можуть засновувати не більше двох колоній на відстані не менше ніж 10 миль, з площею не більше 5 120 акрів кожна. Тільки у 1973 р. усі дискримінаційні закони в Альберті було скасовано. У результаті, в наступні півроку гутеріти придбали більше 44 тис. акрів і заснували сім нових колоній.

Нині в Північній Америці мешкають понад 45 тис. гутерітів, а їхні колонії розташовані майже на всьому Середньому Заході – Альберті, Манітобі, Саскачевані, Британській Колумбії, Монтані, Північній та Південній Дакоті, Міннесоті, Вашингтоні (рис. 2) [13; 21].

Рис. 2. Колонії гутерітів у Північній Америці

Структурно колонії за минулі роки майже не змінилися. Кожна родина має у власності будинок. Усе, що знаходиться в будинку, – особиста власність родини, але все інше – поля та ферми, реманент, машини та гаражі і т.п. спільне. Усі прибутки належать комуні. У кожній колонії мешкає від 90 до 150 осіб (13 – 20 родин). Коли кількість мешканців перевищує 150 – 160 осіб, громада розділяється та формує нову колонію. Тих, хто переходить до нової колонії, обирають жеребкуванням.

Незважаючи на співпрацю між колоніями, кожна з них є самостійною економічною одиницею і керується консультативною радою з духовним лідером на чолі. Діти до двох з половиною років знаходяться в дитячих садках, де їх вчать молитися, спілкуватися з однолітками, бути слухняними. Згодом розпочинається навчальний процес, який триває до дванадцятого класу. Діти вчать у двох школах. Перша існує в межах колонії, де під керівництвом учителів-гутерітів вивчають німецьку мову, Біблію та гутерітське віровчення, а також математику. В ін-

шій школі (за межами колонії) вивчають англійську та всі загальноосвітні дисципліни [21]. У школах молодь може обирати майбутню спеціалізацію, наприклад, ветеринарію, або викладацьку діяльність. Ті, хто обирає професію вчителя, в подальшому проходять навчальний курс в університеті Брендона (Манітоба) за спеціальною програмою (BUNEP), що введена у 1995 р. [21]. Гутеріти професійно вчаться і тим спеціальностям, які необхідні в колоніях (електрики, механіки, сантехніки, зоотехніки тощо). Ще в школі молодь упродовж декількох місяців (у літній час) стажується в різних професіях. Це проявляє їхні здібності та допомагає обрати подальшу спеціалізацію. Кожен член колонії, починаючи з п'ятнадцятирічного віку, залучається до трудової діяльності. У колоніях немає міжособистої конкуренції. Гутеріти виховані таким чином, що почувають себе некомфортно у ролі домінуючого. Якщо когось обирають на посаду, наприклад до консультативної ради, то це сприймається спокійно, бо вважається Божою волею [21].

У колоніях спілкуються німецькою мовою, а за її межами англійською, яка переважно необхідна уповноваженим з продажу та закупівлі товарів. Рідко, хто з гутерітів залишає громаду, таких назад не приймають. Жінки традиційно підкоряються чоловікам, бо вважаються створеними з ребра Адама. Але це не означає пригніченості становища жінок, а тільки упорядкованість. Жінки в комуні досить впливові і займають відповідальні посади в процесі вирощування овочів, у закупівлі продуктів, вихованні дітей.

Господарства в колоніях утримуються на висококомеханізованому й навіть комп'ютеризованому рівні і в останні роки спрямовані не тільки на виробництво, але й на переробку продукції. Це пов'язано з подорожчанням технічних засобів й низькими цінами на неперероблену сільськогосподарську сировину.

Колонії володіють не дуже великими земельними угіддями. Їх питома вага складає близько 40 % на родину від середнього фермерського господарства по Манітобі [19]. Це пояснюється частково тим, що гутеріти не мають за мету виробництво заради збагачення. Займаючись сільським господарством гутерітські колонії мають між собою відмінності у сфері виробництва. Наприклад, у Манітобі вони утримують 35 % поголів'я свиней, та виробляють 25 % яєць від загального рівня по провінції. В Альберті, на їхню частку припадає третина молочних продуктів [19]. Отриманий прибуток йде на придбання необхідної техніки, а також акумулюється для придбання додаткової землі.

Чи адаптувалися гутеріти майже за 140 років у цих державах?

Гутерітські колонії в Північній Америці – унікальні. Вони являють собою інтрузиви в суспільствах США та Канади. Їх спосіб життя, світогляд і релігійні переконання за роки, що минули, залишилися без змін, вони з «пелюшок» виховують дітей за власними правилами, виконують державні закони, якщо вони не суперечать (в їх розумінні) Біблійним заповідям, продовжують спілкування німецькою мовою. Гутеріти закриті для суспільства і не беруть участі в політичному і світському житті. Вони не прийняли ані капіталістичних відносин, ані культури приймаючих держав. У той же час гутеріти співпрацюють з суспільством в економічній сфері. Пам'ятаючи роки недоброзичливого ставлення до себе, намагаються підтримувати добросусідські відносини.

Унікальний спосіб життя гутерітів багато в чому є результатом їхньої віри, бо лише вона, незважаючи на усі виклики та спокуси сучасного життя, допомогла зберегти власні переконання і традиції в абсолютно іншому за ідеологією, а тому потенційно ворожому для них суспільстві.

Бібліографічні посилання

1. **Безносова О. В.** Гернгутеры / О. В. Безносова // Материалы к энциклопедии «Немцы России». – Вып. 7. – Немцы Украины. Пилотный сб. – М., 2002. – С. 58–60.

2. Библия. Книги Священного писания Ветхого и Нового Завета : в 2 т. – Т. 2. – «Духовное просвещение», 1991.
3. **Васильева М. В.** Гуттеры / М. В. Васильева // Материалы к энциклопедии «Немцы России». – Вып. 7.: Немцы Украины. Пилотный сб. – М., 2002. – С. 76.
4. **Васильева М. В.** К истории раннего анабаптизма: хуттеровское братство / М. В. Васильева // Германская история эпохи Реформации: исследования и документы. – Вологда, 1993. – С. 81–99.
5. **Васильева М. В.** Гуттерталь / М. В. Васильева // Материалы к энциклопедии «Немцы России». – Вып. 7: Немцы Украины. Пилотный сб. – М., 2002. – С. 73–78.
6. О желании колонистов колонии Гуттерталь образовать особое братство // РГИА. – Ф. 383, оп. 13, д. 14346. – 7 лл.
7. О переселении меннонитов Радичевской колонии Кролевецкого уезда Черниговской губернии на участок земли в Мелитопольском уезде Таврической губернии при р. Ташенкак в Молочанской округе и основании там в 1844 г. Колонии Гуттерталь // РГИА. – Ф. 383, оп. 29, д. 602. – 133 лл.
8. Правила устройство поселян-собственников (бывших колонистов), утвержденные Александром II (03.07.1871), док. № 129 // ПСЗРИ. – Собр. 2. – Т. XLVI. – С. 813–819.
9. British Embassy. Washington. No. 289. April 16, 1919. Massage to Mr. Phillips // Microfilm 64. XXV G. Mennonites and Emigration. – Correspondence re Mennonite and Hutterite immigration between U.S. to Mexico and Paraguay 1919-1931 / The Archive of Mennonite Heritage Center (Winnipeg, Manitoba).
10. Critical Situation in West over influx of Hutterites // Ottawa «Citizen». – April 16. – 1919.
11. **Epp F. H.** Mennonites in Canada / F. H. Epp : in 3 v. – Toronto: Macmillan of Canada, 1974. – V. 1: Mennonites in Canada, 1786–1920. The History of a Separate People.
12. **Friedmann R.** Hutterian Brethren (Hutterische Brüder) / R. Friedmann, J. Hofer, H. Meier, J. Hinde. [Электронный ресурс] *Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online*. – Режим доступа: <http://www.gameo.org/encyclopedia/contents/H888ME.html>.
13. Hutterites of Montana [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://printfu.org/hutterites+in+montana>.
14. **Janzen R.** The Hutterites in North America / R. Janzen, M. Stanton. – Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University Press. – 2010. – P. 13.
15. **Juhnke J. C.** World War (1914–1918) / James C. Juhnke [Электронный ресурс] / *Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online*. 1989. Retrieved 13 October 2009. – Режим доступа: <http://www.gameo.org/encyclopedia/contents/W6766.html>.
16. Life in America: The Journey to America // <http://www.hutterites.org/HutteriteHistory/amthejourneyfromrussiatotheusa.htm>
17. President Woodrow Wilson's Proclamation Establishing Conscription 1917 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.firstworldwar.com/source/usconscription_wilson.htm.
18. Prohibition of Doukhobors, Hutterites and Mennonites from entering Canada. No. 3079. May 7, 1919 // Microfilm 64. XXV G. Mennonites and Emigration. – Correspondence re Mennonite and Hutterite immigration between U.S. to Mexico and Paraguay 1919-1931 / The Archive of Mennonite Heritage Center (Winnipeg, Manitoba).
19. The Canadian Mennonite Encyclopedia Online, «Hutterian Brethren» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mhsc.ca/encyclopedia/contents/H8888ME.html>.
20. The Hutterian Brethren in Alberta [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ualberta.ca/~german/PAA/Hutterites.htm>
21. The Hutterian Brethren. Hutterites living in Community in North America. [Электронный ресурс]. Sections on history, religion, structure, education, teachers, livelihood, leisure time, and organizational structure. – Режим доступа: <http://www.hutterites.org/>.
22. **Unruh A. J.** The Helpless Poles / Abe J. Unruh. – Freeman, South Dakota: Pine Hill Press, 1973.
23. **Unruh John D.** A century of Mennonites in Dakota. A segment of the German Russians / John D. Unruh. – South Dakota, 1972. – P. 62.
24. Veterans would ask U. S. if it will object to Dominion placing ban on Hutterites // Ottawa «Citizen». – April 16. – 1919.

25. Inter-Mennonite Cooperation and Promises to Government in the Repeal of the Ban on Mennonite Immigration to Canada 1919–1922 / ed. by Peter H. Rempel // Mennonite historian. – 1993. – March. – № 1. – Vol. XIX.

Надійшла до редколегії 24.12.2011

УДК 94(477):342.951:339445

О. В. Морозов

Академія митної служби України (м. Дніпропетровськ)

СИСТЕМА ОХОРОНИ МИТНОГО КОРДОНУ В ПІВДЕННО-ЗАХІДНИХ ГУБЕРНІЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Розглянуто історію створення, організації та розвитку системи охорони південно-західного митного кордону російської імперії підрозділами Корпусу митної варти наприкінці ХVІІІ – на початку ХХ ст. Службу Корпусу розглянуто на прикладі південно-західних українських губерній.

Ключові слова: контрабанда, митна політика, митні органи, корпус прикордонної варти.

Рассмотрена история создания, организации и развития системы охраны таможенной границы Российской империи подразделениями Корпуса пограничной стражи в конце ХVІІІ – начале ХХ вв. Служба Корпуса рассмотрена на примере юго-западных украинских губерний.

Ключевые слова: контрабанда, таможенная политика, таможенные органы, корпус пограничной стражи.

In this article the historical evolution of the organizational structure of the individual border guard corps of the Ministry of Finance of the Russian Empire on the territory of Ukraine in the ХVІІІ and ХХ – early twentieth centuries. Analyzes the main methods to combat smuggling.

Key words: contraband, customs policy, custom duties, custom organs, border guard corps.

З переходом у першій чверті ХVІІІ ст. в Російській імперії до захисної митної політики з особливою гостротою про себе заявила проблема відсутності повноцінної системи охорони митного кордону, що, на думку урядовців того часу, сприяло зростанню контрабанди. Але знадобилося практично століття для оформлення державної структури, яка б задовільно виконувала функції з охорони митного кордону. Мова йде про створення у 1827 р. Корпусу прикордонної митної варти в структурі Департаменту зовнішньої торгівлі. Історія створення та діяльності цього Корпусу в історіографії розглянуто фрагментарно, а особливо, служба його підрозділів у прикордонних українських губерніях Російської імперії. Таким чином можна говорити про актуальність подальшого дослідження історичної еволюції митно-прикордонної системи. Одночасно, дослідження зазначеної проблематики відкриває перспективні наукові напрями політичного та соціального економічного характеру, які дозволять комплексно дослідити головну, на наш погляд, проблему: митне регулювання і соціальні процеси. Тому мета статті полягає у висвітленні маловідомих сторінок історії створення та діяльності митних органів ХІХ – початку ХХ ст. з охорони митного кордону.

Огляд історіографії визначеної проблематики дозволяє виділити праці таких дослідників: Ю. І. Головка [1], Ю. Г. Кісловського [5], А. М. Плеханова [13],